

MAGDALENA SZCZEPAŃSKA*, AGNIESZKA WILKANIEC**

Atrakcyjny multisensorycznie krajobraz miasta jako potencjalna przestrzeń turystyczno-rekreacyjna

Streszczenie. Turystyka i rekreacja są w szczególny sposób powiązane z percepcją krajobrazu. Efekt pełnego wypoczynku uzyskuje się w atrakcyjnym krajobrazie multisensorycznym, czyli rejestrowanym również poprzez inne zmysły niż wzrok. Celem badań była identyfikacja krajobrazów multisensorycznych oraz próba wykazania ich znaczenia w procesie pozawzrokowej percepcji przestrzeni miejskiej, co może mieć szczególne znaczenie w kształtowaniu przestrzeni atrakcyjnej turystycznie i rekreacyjnie, zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych. W badaniach zastosowano metodę ankietową, którą objęto różne grupy odbiorców. W świetle przeprowadzonych badań wydaje się, że w projektowaniu ogólnodostępnych przestrzeni miejskich, w tym terenów o funkcji wypoczynkowo-rekreacyjnej, wskazane jest wykorzystywanie i utrwalanie naturalnych walorów środowiska, gdyż mają one pozytywny wpływ na percepcję.

Słowa kluczowe: krajobraz multisensoryczny, percepcja pozawzrokowa, przestrzeń miejska, przestrzeń turystyczno-rekreacyjna

1. Wprowadzenie

Według prognoz ONZ w XXI w. większość ludzi na świecie będzie żyła w aglomeracjach miejskich. Miasta są więc obecnie i będą w przyszłości głównym środowiskiem życia człowieka. Miasto to ekosystem antropogeniczny, obszar silnie zurbanizowany, całkowicie różny od naturalnie ukształtowanych środowisk. Napięcie nerwowe, przeciążenie centralnego systemu nerwowego i niedotlenienie wynikające z pracy (głównie umysłowej) w zamkniętych pomieszczeniach, przy

* Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, e-mail: szmagda@amu.edu.pl, tel. 61 829 61 62.

** Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu, e-mail: ktzagawi@up.poznan.pl, tel. 61 848 79 90.

braku nawyku aktywnego wypoczynku na terenach krajobrazu otwartego, to szczególnie negatywne cechy życia w mieście.

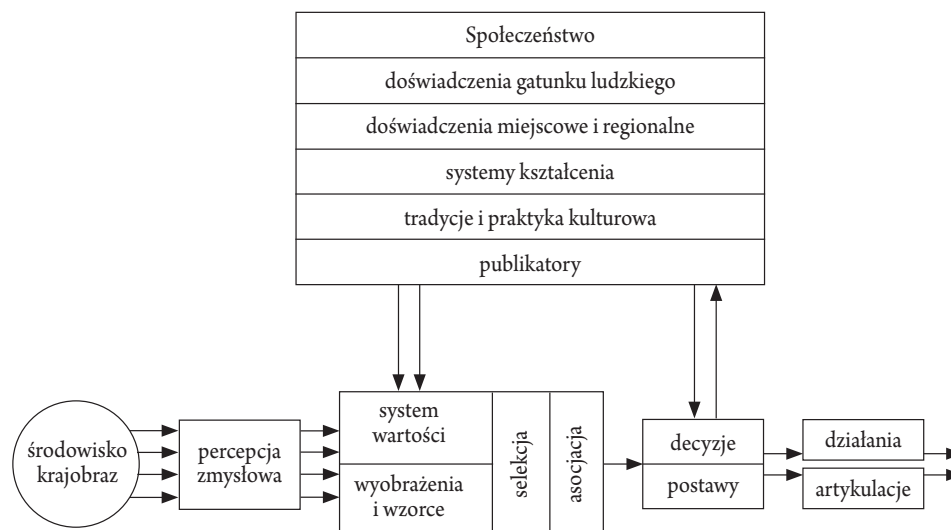
Turystyka i rekreacja są w szczególny sposób powiązane z percepcją krajobrazu. Efekt pełnego wypoczynku uzyskuje się w atrakcyjnym krajobrazie multisensorycznym, czyli rejestrowanym również poprzez inne zmysły niż wzrok. Najogólniej percepcja to złożony proces postrzegania rzeczywistości, w szczególności otoczenia, przestrzeni pozostającej w zasięgu zmysłów: wzroku, słuchu, węchu, smaku, dotyku. Należy podkreślić, że percepcja przestrzeni jest zjawiskiem niezwykle złożonym, odzwierciedla bowiem procesy zachodzące w świadomości. Postrzeganie przestrzeni nigdy nie jest zjawiskiem obiektywnym, wpływają na nie dotychczasowe doświadczenia i oczekiwania odbiorcy, orientacja w ocenianej przestrzeni i jej znajomość, a także inne czynniki, takie jak: zmienność pogody czy pór roku.

Celem badań była identyfikacja krajobrazów multisensorycznych oraz próba wykazania ich znaczenia w procesie pozawzrokowej percepcji przestrzeni miejskiej, co może mieć szczególne znaczenie w kształtowaniu przestrzeni atrakcyjnej turystycznie i rekreacyjnie, zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych. W badaniach zastosowano metodę ankietową, którą objęto różne grupy odbiorców.

2. Percepcja otoczenia a krajobraz multisensoryczny

W ostatnich latach problematyka rekreacji w aglomeracjach miejskich, a tym samym percepcji środowiska (krajobrazu) wzbudza zainteresowanie specjalistów z różnych dziedzin nauki: psychologii, fizjologii, ekologii, geografii, socjologii, urbanistyki, architektury krajobrazu. Każda z tych dyscyplin ujmuje istotę postrzegania odmiennie – z punktu widzenia swojej specjalności, co przyczynia się do powstania wielu teorii, technik i metod badających to interdyscyplinarne zjawisko (Bartkowski 1985; Kowalczyk 1992; Krzymowska-Kostrowicka 1995; Pietrzak 1998).

Wrażenia zmysłowe docierające do obserwatora różnymi kanałami nie są izolowane, ale nakładają się na siebie i łącząc się w podświadomości, tworzą indywidualne i całościowe wizje (Piechota 2006). Istotny wpływ na percepcję i ocenę otoczenia mają zainteresowania i nabyte doświadczenia oraz czynniki o charakterze somatycznym i społeczno-kulturowym, a także fizycznym i umysłowym. Wynikiem tego jest selektywność postrzegania, polegająca na tym, że wybiórczo traktujemy niektóre elementy, inne zaś pomijamy. Człowiek widzi świat nie bezpośrednio, lecz przez pryzmat kultury, której jest członkiem i którą współtworzy. Kultura wytworzyła czynniki różnicujące charakter postrzegania, takie jak:

Rysunek 1. Społeczno-kulturowe uwarunkowania percepcji środowiska i jej następstwa

Źródło: Krzymowska-Kostrowicka 1995, za: Wojciechowski 1986.

tradycje historyczno-kulturowe, system nabywania wiedzy, miejsce zajmowane w strukturze społecznej, wrażliwość moralną, estetyczną, innowacyjną.

Zagadnienie percepcji w sposób szczegółowy przedstawia Alicja Krzymowska-Kostrowicka (1995). Według niej termin „percepcja” (postrzeganie) oznacza zespół bodźców – informacji docierających do mózgu i w nim przetwarzanych we wrażenia, wyobrażenia, skojarzenia, determinujących zachowanie się organizmu. Czynnikiem decydującym o reakcji na bodźce jest swoisty proces kojarzenia i porównywania rzeczywistości postrzeganej z wzorcami zapisanymi w pamięci – utrwalonymi genetycznie lub nabytymi w trakcie uczenia się.

Człowiek odbiera informacje płynące z otoczenia za pomocą zmysłów: wzroku, słuchu, węchu, smaku i dotyku; w sposób świadomy lub podświadomy je rozpoznaje, porównuje, klasyfikuje, ocenia i wartościuje, podejmując określone działania (rys. 1).

Wzrok to dominujący zmysł u człowieka, a jego utrata niesie ze sobą konsekwencje w postaci wielu ograniczeń w różnych dziedzinach życia. Dopelnieniem percepcji wzrokowej krajobrazu są bodźce słuchowe, węchowe, dotykowe i smakowe. Oprócz dotyku przez skórę odczuwamy także: ucisk, zmianę temperatury (ciepło i zimno), ból oraz wibrację. Zamiast potocznego określenia „zmysł dotyku” powinno się więc używać pojęcia „zmysły skórne”. Nie można dokładnie zmierzyć ilości informacji docierających do świadomości ludzkiej z poszczególnych zmysłów, jednak wiadomo, że ich rola w postrzeganiu krajobrazu jest róż-

na oraz zmienna. Na zmysłowe postrzeganie otoczenia, według psychologów, składają się cztery elementy: a) bodźce sensoryczne płynące z postrzeganych elementów otoczenia, b) tło, sąsiedztwo, środowisko, w którym umiejscowione są postrzegane oraz przyciągające uwagę elementy, c) poprzedzające momenty percepcji, doznania sensoryczne („bezwładność percepcji”), d) osobiste uczucia, nastawienia, popędy, oczekiwania i cele (Sperling 1995).

Subiektywnie kształtowany wizerunek krajobrazu, powstający wskutek zmysłowej percepcji bodźców – sygnałów przyjmowanych z otoczenia, nazwano krajobrazem multisensorycznym. Maciej Pietrzak (1998) dokonuje oceny krajobrazu multisensorycznego, nazywając ją przeżywaniem scenerii krajobrazowej. W analizie scenerii krajobrazowej przyjmuje następujące kryteria: piękno, różnorodność, naturalność, orientacja, bodźcowość, rodzinność. Natomiast w niewizualnym przeżywaniu krajobrazu zwraca uwagę na takie aspekty kontaktu ze środowiskiem, jak: możliwość wykorzystania krajobrazu (np. gry ruchowe, wędkowanie), dotykanie i poruszanie różnych obiektów (np. kora drzew, kwiaty), zapachy (np. ziół, siana) i odgłosy (np. śpiew ptaków, szum liści), regulowanie gospodarki cieplnej organizmu (np. wygrzewanie się na słońcu, chłodzenie się w wodzie) oraz rolę czynników zakłócających percepcję (np. hałas, nieprzyjemne zapachy).

Tadeusz Bartkowski (1985) definiuje krajobraz multisensoryczny jako odzwierciedlenie w percepcji sygnałów sensorycznych płynących z krajobrazu przyrodniczego. Zdaniem Abrahama P. Sperlinga (1995) to nowa jakość, odzwierciedlenie, ale nie kopia, raczej całościowe, subiektywne doświadczenie, zorganizowane w umyśle w sensowną całość formy, kształty, melodie i sceny. Natomiast według Aleksandry Kowalczyk (1992) krajobraz multisensoryczny to obiektywnie istniejąca rzeczywistość strukturalno-terytorialna (w sensie geograficznym), postrzegana zmysłami (w sensie psychologicznym), stanowiąca skrót myślowy dla pojęcia krajobrazu spostrzeganego wzrokiem, słuchem, węchem, czuciem.

3. Materiał i metody

Prowadzone metodą kwestionariusza ankiety badania dotyczyły terenu Poznania i jego najbliższych okolic. Istotną część pytań ankiety miała stanowić podstawę analizy – jakie znaczenie w odczuciu respondentów mają zmysły w percepcji przestrzeni. Osoby ankietowane były proszone o wskazanie miejsc, które odznaczają się charakterystycznymi, pozytywnymi lub negatywnymi w odbiorze, dźwiękami i zapachami wraz z wyjaśnieniem, jakie to dźwięki i zapachy. Część pytań ankiety odnosiła się do bodźców dotykowych – należało wskazać miejsca, w których bodźce aktywują zmysł dotyku, i wyjaśnić, jakie odczucia związane z tym zmysłem odnotowano w wymienionych miejscach. Ankiety częściowo przeprowadzili studentki V roku architektury krajobrazu – Joanna Micińska i Da-

ria Łabędzka w ramach przedmiotu Projektowanie zintegrowane. Badaniu ankietowemu poddano w sumie 90 osób (46 osób w wieku do 30 lat, 44 osoby w wieku powyżej 30 lat), wśród nich 15 osób niewidzących oraz 15 osób niesłyszących. Kontakt z osobami niesłyszącymi umożliwiło Stowarzyszenie Osób Niesłyszących „Ton”, natomiast z niewidzącymi i niedowidzącymi – Polski Związek Niewidomych Okręg Wielkopolski. Nie wszystkie osoby spośród ankietowanych były stałymi mieszkańcami Poznania, jednak wszystkie deklarowały wystarczająco dobrą znajomość miasta i okolic, aby wziąć udział w badaniu. Przedstawione w artykule badania mają charakter pilotażowy. Ich wyniki pozwolą w przyszłości na skonstruowanie kwestionariusza ankiety zawierającego pytania o charakterze zamkniętym, co pozwoli objąć badaniem większą liczbę osób i jednocześnie uzyskać mniej rozproszone odpowiedzi.

Warto nadmienić, że dla tworzenia kwestionariusza ankiety szczególne znaczenie miała wizyta studyjna w Parku Orientacji Przestrzennej w gminie Czerwonak (15 km od Poznania) na terenie Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskach. Na powierzchni około 3 ha odtworzono klimat ogrodu barokowego, łącząc go z parkiem krajobrazowym. Park urządzono w taki sposób, by niewidome dzieci oswajały się z dużym miastem bez wychodzenia poza teren ośrodka. Jest to możliwe m.in. dzięki zebraniu ponad tysiąca dźwięków, jakie można usłyszeć w mieście i utrwaleniu ich w postaci tzw. biblioteki dźwięków. Znalazły się tam m.in. odgłosy ruchu ulicznego, np. spotykane na rondach, skrzyżowaniach, przystankach tramwajowych czy przejściach dla pieszych, odgłosy towarzyszące dworcom, lotniskom i urzędom. Tworzenie tego nietypowego zbioru było konsultowane z osobami niewidomymi, co pozwoliło wychwycić niuanse niezauważalne dla ludzi widzących. Okazuje się bowiem, że dźwięki brzmią inaczej w zależności od pogody, pory roku i dnia. I tak, można usłyszeć np. odgłos autobusu jadącego po błocie pośniegowym czy dźwięk, jaki wydaje tramwaj podjeżdżający na konkretny przystanek odpowiednio w słońcu i w czasie deszczu. Odsłuchiwanie zebranych nagrań odbywa się w tzw. laboratorium tyfloakustycznym, czyli odpowiednio wygłuszonej sali. Dzięki temu każdy będzie mógł zapoznać się ze sposobem funkcjonowania ludzi niewidomych i niedowidzących w zurbanizowanej przestrzeni, co w przyszłości może przyczynić się do lepszego jej kształtowania. Dodatkowo na terenie parku powstał „ogród sensorycznych doznań”, czyli miejsce oddziałujące na wszystkie zmysły.

4. Wyniki

W badaniu ankietowym jako najważniejsze zmysły w pozawzrokowym postrzeganiu przestrzeni ankietowani uznali węch (ogółem 66 wskazań) i słuch (62 wskazania), należy jednak zaznaczyć, że 15 osób spośród ankietowanych to osoby nie-

Mapa 1. Przestrzenie miasta Poznania określone jako atrakcyjne w percepcji pozawzrokowej

Źródło: opracowanie własne.

słyszące. W dalszej kolejności wybierano zmysł dotyku (35 wskazań), równowagi (11 wskazań), smaku (4 wskazań). Ankietowani wskazali na terenie miasta Poznania i jego okolic lokalizacje 282 miejsc postrzeganych sensorycznie pozytywnie i 152 negatywnie oraz 531 czynników będących bodźcami dla zmysłów.

Po analizie odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety wybrano lokalizacje miejsc, które najczęściej wskazywano jako atrakcyjne pod względem odbioru za pośrednictwem różnych zmysłów i przedstawiono na mapie 1.

Mapa 2. Przestrzenie miasta Poznania określone jako nieatrakcyjne w percepcji pozawzrokowej

Źródło: opracowanie własne.

Ogólnie, z uwagi na ich duże walory, wskazywano tereny zieleni położone w granicach miasta oraz w jego bezpośrednim sąsiedztwie (149 wskazań). Najczęściej wymieniane były: jezioro Maltańskie, park Cytadela, jezioro Rusalka oraz Lasek Marceliński. Ogółem wymieniono 24 miejsca związane z terenami zieleni znajdujące się w granicach miasta oraz 4 poza miastem. Znacząca była również liczba wskazań pozytywnego odbioru w percepcji pozawzrokowej okolic starego miasta, ze szczególnym uwzględnieniem Starego Rynku.

Jako szczególnie nieatrakcyjne w percepcji multisensorycznej miejsca (mapa 2) najczęściej wskazywano okolice oczyszczalni ścieków na Wilczaku i w Koziegłowach (ogółem 33 wskazania). Źle oceniono również odbiór wielu miejsc w centrum miasta (64 odpowiedzi), zwłaszcza teren dzielnicy Wilda, ze względu na nieprzyjemny zapach (stęchlizna, dym), nierówne chodniki, a także małą ilość zieleni.

Analiza odpowiedzi osób ankietowanych na pytania związane z bodźcami oddziałującymi na zmysły (ogółem 531 wskazań) pozwoliła podzielić je na dwie grupy: pochodzenia miejskiego i naturalnego (tab. 1). Wśród pozytywnie odbieranych najczęściej wymieniano czynniki pochodzenia naturalnego. Były to bodźce związane z pogodą, obecnością roślin i zwierząt. Pozytywnie oceniano również odczucia związane z kontaktem z wodą. Poza tym duża grupa ankietowanych, głównie osób młodych, za pozytywne uznała gwar uliczny oraz odgłosy związane z komunikacją kolejową. Bardzo istotne okazały się odczucia związane z przyjemnymi zapachami jedzenia. Wśród czynników uznawanych za negatywne najczęściej wymieniano bodźce związane z ruchem pojazdów oraz uciążliwy zapach oczyszczalni ścieków.

Tabela 1. Czynniki i bodźce percepcji pozawzrokowej w świetle badań ankietowych (liczba i procent wskazań)

Grupa czynników	Wybrane czynniki i najczęściej wskazywane bodźce
Naturalne (302; 56,9%)	– związane z pogodą (34; 6,4%), np. wiatr, deszcz, słońce, wilgoć, rosa, śnieg – związane z roślinnością (66; 12,4%), np. szelest trawy, zapach kwiatów, szum drzew – związane ze zwierzętami (47; 8,9%) np.: śpiew i lot ptaków, dźwięki owadów – związane z wodą (20; 3,8%), np. szum fontanny, plusk i zapach wody, skrzypienie śniegu
Miejskie (229; 43,1%)	– związane z przestrzenią ulicy (57; 10,7%), np. zgiełk, tłok, zapach jedzenia – związane z komunikacją (80; 15,1%), np. szum, stukot, podmuch, wibracje przejeżdżających pojazdów, spaliny, dźwięki klaksonów, sygnał karetki, straży pożarnej, huk samolotów; w tym: komunikacja samochodowa (39; 7,3%); kolejowa (17; 3,2%); tramwajowa (16; 3%); lotnicza (8; 1,5%) – związane z przestrzenią zurbanizowaną (oczyszczalnia ścieków) i przemysłową (zakłady) (61; 11,5%), np. zapach, hałas, brud, dym, nierówne chodniki

Źródło: opracowanie własne.

Dla ułatwienia analizy wyobrażeń respondentów o znaczeniu pozawzrokowej percepcji przestrzeni w kwestionariuszu ankiety zawarto pytania odnoszące się do poszczególnych zmysłów. Pod względem pozytywnych odczuć odbieranych **zmysłem węchu** ankietowani wyróżniali przede wszystkim tereny zieleni (ogółem 37 wskazań), w tym: Lasek Marceliński, Park Szelągowski, Ogród Bota-

niczny, Park Wilsona, tereny nad jeziorem Maltańskim i park Cytadela. Znaczącą grupę wskazanych obiektów stanowiły zakłady przemysłowe produkujące żywność i będące źródłem emisji zapachów odbieranych jako przyjemne (ogółem 31 wskazań). W tej grupie najczęściej wskazywano palarnię kawy, piekarnię oraz fabrykę gumy do żucia. Oprócz zakładów przemysłowych wskazywano również inne miejsca związane z przyjemnymi zapachami jedzenia. Jako czynnik zapach potraw wskazano 48 razy. Najczęściej wymieniano zapach kawy, pieczywa i wyrobów cukierniczych. Ponadto jako pozytywne bodźce węchowe (47 wskazań) określano zapachy naturalne, tj.: zapach kwitnących roślin, skoszonej trawy oraz zapach deszczu. Obiekty przemysłowe, postrzegane negatywnie ze względu na wydzielane zapachy, to: browar, fabryka opon oraz podpoznzańskie ubojnie, rozlewnie paliw płynnych i mleczarnia. Jako nieprzyjemny postrzegano przede wszystkim zapach w okolicy oczyszczalni ścieków. Wśród innych wyróżnionych lokalizacji odbieranych jako nieprzyjemne ze względu na zapach wskazano centrum miasta oraz Dworzec Główny.

Lokalizacją miejsc atrakcyjnych dla **zmysłu słuchu** były najczęściej tereny zieleni (26 wskazań) oraz Stary Rynek ze względu na gwar uliczny, odgłosy z kawiarni itp. Wśród wyróżnianych przez ankietowanych czynników pozytywnych znalazły się przede wszystkim odgłosy związane z naturą. Były to: śpiew ptaków, szum drzew, plusk wody (w tym odgłosy fontanny). W grupie osób młodszych jako przyjemny odgłos wskazywano gwar uliczny oraz odgłosy związane z ruchem pojazdów, przede wszystkim pociągów oraz tramwajów, a nawet szum samochodów. Jednocześnie jako negatywne oceniano odgłosy związane z ciągami komunikacyjnymi i przemieszczaniem się pojazdów.

W części ankiety odnoszącej się do **zmysłu dotyku** zadano pytanie, poprzez jakie bodźce odbiera się przestrzeń tym zmysłem. Wymieniono sześć możliwych odpowiedzi (podmuch wiatru, struktura nawierzchni, uczucie ciepła/zimna, zatłoczenie, krople wody z fontanny, wibracje w podłożu) oraz poproszono o dodanie kolejnych (wśród nich odnotowano: deszcz i słońce na skórze). Najczęściej wybierano strukturę nawierzchni i uczucie ciepła/zimna oraz podmuch wiatru, rzadziej krople wody z fontanny, zatłoczenie, wibracje w podłożu, słońce na skórze i deszcz. Z przyjemnymi odczuciami chłoniętymi zmysłem dotyku wiązano tereny zieleni (38 wskazań). Wśród czynników odbieranych jako przyjemne wymieniano: delikatny wiatr, przemieszczanie się naturalną zwirową nawierzchnią, chodzenie boso po trawie oraz padające z fontanny krople wody. Jako miejsce przyjemnie odbierane z powodu występowania tego ostatniego czynnika najczęściej wskazywano fontannę przed Teatrem Wielkim w Poznaniu. Pozytywnie postrzegano również Stary Rynek, głównie ze względu na odczucia związane z poruszaniem się po brukowanej nawierzchni oraz krople wody pochodzące ze zlokalizowanych tam fontann. Wśród nieprzyjemnych czynników odbieranych zmysłem dotyku odnotowano nierówne nawierzchnie, brud, jak również tłok na

ulicach i w środkach komunikacji miejskiej. Jako miejsca szczególnie nieprzyjemne ze względu na występowanie tych czynników wskazywano głównie lokalizacje w centrum miasta.

4. Dyskusja wyników

Ankietowani lokowali miejsca atrakcyjne dla obioru pozawzrokowego przede wszystkim na terenach zieleni. Badania ankietowe przeprowadzone przez M. Pietrzaka (1998) wykazały, że najczęściej preferowanymi przez respondentów właściwościami krajobrazu są: jego użyteczność – warunki umożliwiające kąpiel, przeprowadzanie gier ruchowych i zbieranie owoców leśnych (smak); nawiązanie kontaktu fizycznego z kwiatami, trawą i wodą (dotyk). Najbardziej cenionym zapachem w krajobrazie jest zapach świeżego powietrza i ziół. Za najważniejsze wśród odgłosów w krajobrazie zostały uznane: śpiew ptaków, szum wody i potoków. Krajobraz dostarcza nie tylko bodźców wzrokowych, ale również oddziałuje (poprzez zapachy, dźwięki, dotknięcia – tzw. postrzeganie pozaoptyczne) na pozostałe zmysły.

Według *Visual Landscape Design Training Manual* (1994) wzrok odbiera 87% bodźców płynących z otoczenia, słuch – 7%, węch – 3-5%, smak – 1%. W przypadku badań przeprowadzonych w Poznaniu okazało się, że poza zmysłem wzroku w percepcji krajobrazu szczególne znaczenie ma zmysł węchu – 37,1% i słuchu – 34,8%, w dalszej kolejności należy wymieć zmysł dotyku – 19,7%, równowagi – 6,2%, smaku 2,2%. Wśród czynników oddziałujących pozytywnie na zmysły ankietowani najczęściej wymieniali te o charakterze naturalnym (55,6%), zdecydowanie rzadziej czynniki pochodzenia miejskiego (21,7). Do czynników odbieranych negatywnie zaliczono jedynie czynniki miejskie (36,8%). Wyniki pilotażowych badań przeprowadzonych w Poznaniu wyraźnie wskazują na znaczne zindywidualizowanie odczuć związanych z odbiorem przestrzeni za pomocą różnych zmysłów. Świadczy o tym rozproszenie podanych odpowiedzi oraz zróżnicowanie odpowiedzi między grupami ankietowanych. Wiele miejsc oraz czynników było wskazywanych w odpowiedziach w skrajnie różny sposób. Przykładem może być sposób odbierania takich bodźców, jak odgłosy pojazdów lub zapach gumy miętowej, oba te czynniki uzyskały zarówno oceny negatywne, jak i pozytywne. O odbiorze poszczególnych czynników może decydować ich nasilenie. Tak jest w przypadku wiatru, który został wymieniony jako czynnik przyjemny 26 razy i jako nieprzyjemny 2 razy. Odbiór niektórych czynników zależy również od pory roku („delikatny wiosenny wiatr”). Wydaje się, że możliwy jest skrajnie różny sposób oceny poszczególnych lokalizacji w zależności od pogody, pory roku, a nawet nastawienia odbiorcy, a także jego cech i wrażliwości. Na spo-

sób odbierania poszczególnych czynników jako negatywnych lub pozytywnych wpływ miał np. wiek. W grupie najmłodszych ankietowanych pozytywnie były postrzegane bodźce charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej, takie jak: odgłosy związane z ruchem pojazdów (pociągi, tramwaje, autobusy, samochody, samoloty) gwar uliczny, muzyka rozlegająca się na ulicy, dzwony. Te same czynniki, np. szum samochodów, gwar uliczny, były postrzegane negatywnie przez ankietowanych w grupie osób starszych.

Przeprowadzone badania nie wykazały wyraźnych różnic w odpowiedziach udzielanych przez osoby niepełnosprawne i posługujące się wszystkimi zmysłami. Jedyne różnice, jakie odnotowano, to podkreślanie w ankietach wypełnianych przez osoby niewidzące znaczenia odczuć związanych z poruszaniem się po różnego rodzaju nawierzchniach oraz wymienianie przez nie specyficznego czynnika, który nie pojawił się w odpowiedziach innych osób ankietowanych, mianowicie odgłosów sygnalizacji przy przejściach dla pieszych (odbieranych pozytywnie) oraz pojazdów zagłuszających wymieniony sygnał (odbior negatywny).

5. Podsumowanie

Krajobraz multisensoryczny obszaru miasta i aglomeracji poznańskiej jest zróżnicowany – można wyróżnić zarówno przestrzenie o charakterze pozytywnym, jak i negatywnym. Miejsca atrakcyjne dla odbioru pozawzrokowego dotyczą przede wszystkim terenów zieleni i wody. Nieco bardziej rozproszone przestrzenie i zróżnicowane okazały się miejsca o odbiorze negatywnym. Ponadto analiza czynników oddziałujących na zmysły, wskazanych przez respondentów, pozwoliła podzielić je na dwie główne grupy: pochodzenia miejskiego i naturalnego (odbierane wyłącznie pozytywnie). Przeprowadzone badania wyraźnie wskazują na znaczne zindywidualizowanie odczuć związanych z odbiorem przestrzeni za pomocą różnych zmysłów. Ustalono, że dla większości ankietowanych w pozawzrokowym odbiorze krajobrazu decydujące znaczenie miały węch i słuch, w dalszej kolejności zmysł dotyku, równowagi i smaku. Jednocześnie należy zwrócić uwagę na brak wyraźnych różnic w odpowiedziach udzielanych przez osoby niepełnosprawne (niesłyszące, niewidome) i posługujące się wszystkimi zmysłami.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w projektowaniu ogólnodostępnych przestrzeni miejskich, a zwłaszcza terenów o funkcji wypoczynkowo-rekreacyjnej wskazane jest wykorzystywanie i utrwalanie naturalnych walorów środowiska, gdyż mają one pozytywny wpływ na percepcję. Jednocześnie można stwierdzić, że walory estetyczne nie stanowią najważniejszego kryterium postrzegania krajobrazu. Szczególnie cenna w tym kontekście wydaje się koncepcja projektowania uniwersalnego (Wysocki 2010) oraz idea tworzenia ogrodów i ścieżek zmysłów,

co może być istotne w udostępnianiu przestrzeni i edukacji osób niepełnosprawnych (Szczepańska, Ogonowska-Chrobrowska 2010, 2012). Reasumując, atrakcyjny krajobraz multisensoryczny miasta może i powinien mieć szczególne znaczenie w kształtowaniu przestrzeni atrakcyjnej turystycznie i rekreacyjnie.

Literatura

- Bartkowski T. (1985), Nowy etap dyskusji nad pojęciem krajobrazu, *Czasopismo Geograficzne*, LVI (1): 73-79.
- Kowalczyk A. (1992), *Badanie spostrzegania krajobrazu multisensorycznego – podstawą kształtowania obszarów rekreacyjnych*, Bydgoszcz: Wyd. WSP.
- Krzymowska-Kostrowicka A. (1997), *Geoekologia turystyki i wypoczynku*, Warszawa: WN PWN.
- Piechota S. (2006), *Percepcja krajobrazu rekreacyjnego Pszczewskiego Parku Krajobrazowego*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Pietrzak M. (1998), *Syntezy krajobrazowe – założenia, problemy, zastosowania*, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Sperling A.P. (1995), *Psychologia*, Poznań: Zysk i S-ka.
- Szczepańska M., Ogonowska-Chrobrowska H., Jakubowski M. (2010), Ogrody i ścieżki zmysłów w procesie rekreacji i edukacji przyrodniczo-leśnej osób niewidomych i niedowidzących, w: *Zdrowotne aspekty aktywności fizycznej*, red. J. Łuczak, S. Bronowicki, Poznań: WWSTiZ.
- Szczepańska M., Ogonowska-Chrobrowska H. (2012), Interaktywne i pozawzrokowe poznawanie krajobrazu przyrodniczego i tradycji wsi na przykładzie ścieżki edukacyjnej w Chorzępowie (stan projektowany), w: *Zdrowotne aspekty aktywności fizycznej*, red. J. Łuczak, S. Bronowicki, Poznań: WWSTiZ.
- Wysocki M. (2010), *Projektowanie otoczenia dla osób niewidomych. Pozawzrokowa percepcja przestrzeni*, Gdańsk: Wyd. Politechniki Gdańskiej.
- Visual Landscape Design Training Manual* (1994), www.for.gov.bc.ca/hfd/pubs/Docs/Mr/Rec/Rec023_complete.pdf [17.11.2015].

Attractive multi-sensory landscape of a city as a potential space for tourism and recreation

Abstract. Tourism and recreation is specifically linked to the perception of the landscape. The effect of total relaxation is achieved in an attractive multi-sensory landscape, which is also registered by other senses than sight. The aim of the study was to identify the multi-sensory landscape and to try to demonstrate their importance in the process of non-visual perception of urban space, which may be of particular importance in shaping the attractive spaces for tourist and recreation, especially for people with disabilities. The research method used was a questionnaire, which cov-

ered a variety of audiences. In light of the research done, it seems that in the design of public urban spaces, particularly areas of leisure and recreation function, it is advisable to use and preserve the natural values of the environment, since they have a positive impact on non-visual perceptions.

Keywords: multi-sensory landscape, non-visual perception, urban space, tourism and recreation area